

Que teletreballin ells



# Que teletreballin ells

Aprenentatges de pandèmia  
més enllà de les obvietats

Sara Moreno Colom  
Vicent Borràs Català

**mra**  
ediciones

©Il·lustració de la coberta: Alba Bernal  
©Del text: Sara Moreno Colom  
Vicent Borràs Català

© De la edició: **mra ediciones**  
C/ Aragó, 9, 3<sup>o</sup> 1<sup>a</sup>  
08015- Barcelona  
libros@mralibros.com  
www.mralibros.com

ISBN: 978-84-96504-42-4  
Dipòsit legal: B 16442-2021

# ÍNDIX

PRESENTACIÓ	11
AGRAÏMENTS	15
CAPÍTOL 1	
DEL TREBALL A DOMICILI AL TREBALL CONFINAT	17
1.1. Breu història del treball remunerat de les dones a casa	19
1.2. Els orígens epistemològics: treball, temps i gènere	25
1.3. De la invisibilitat a la norma	33
CAPÍTOL 2	
EL TELETREBALL EN XIFRES ABANS I DURANT LA PANDÈMIA	39
2.1 El teletreball i les tecnologies de la informació i la comunicació	41
2.2. El teletreball en el context europeu abans i durant la pandèmia	44
2.3. El teletreball confinat: una aproximació al cas espanyol des de l'Enquesta de Població Activa	52
CAPÍTOL 3	
LES RUTINES DEL TELETREBALL CONFINAT	59
3.1. El teletreball confinat a les llars unipersonals	61
3.2. El teletreball confinat a les llars en parella sense criatures	65
3.3. El teletreball confinat amb criatures	70
3.4. El teletreball confinat amb cura de persones adultes depenents	75
3.5. El teletreball confinat de la generació sandvitx	80
CAPÍTOL 4	
MÉS ENLLÀ DE L'OBVIETAT: CONFLICTES, EXPECTATIVES, RISCOS I OPORTUNITATS	85
4.1. Conflictes i costos: la trampa d'estar-se a casa	86

4.2. Ideals i expectatives: l'oportunitat del teletreball	110
4.3. Riscos i oportunitats: de la feminització a la corresponsabilitat	132
4.4. Recapitulant: l'oportunitat per a la corresponsabilitat dels homes	148
EPÍLEG	155
BIBLIOGRAFIA	159







## PRESENTACIÓ

Després d'un any i mig de recerca sociològica sobre l'impacte de gènere del teletreball durant la crisi de la COVID-19, el present llibre és un recull de la reflexió teòrica i l'evidència empírica acumulades des del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball de la Universitat Autònoma de Barcelona. El punt de partida és l'interès, anterior a la pandèmia, per aprofundir en l'anàlisi de les relacions de gènere entorn dels temps i els treballs que configuren la vida quotidiana de les persones. Els canvis i les continuïtats en els usos del temps i la distribució del treball domèstic i de cura entre les dones i els homes constitueixen l'epicentre del mencionat interès.

Els resultats obtinguts en aquesta línia de recerca durant els darrers anys apunten una doble tendència contradictòria cap a la lenta convergència de gènere que, alhora, coincideix amb una revolució estancada pel que fa a la persistència de les desigualtats. Aquesta aparent contradicció s'explica pel fet de considerar que ni les dones ni els homes representen categories universals homogènies. Per aprofundir en la transformació de les relacions de gènere cal tenir en compte altres factors socials com la situació laboral, els ingressos econòmics, el nivell d'estudis, l'edat o el cicle vital. Des d'aquesta perspectiva, s'observa una major corresponsabilitat en la distribució de les tasques domèstiques i de cura entre les parelles joves, heterosexuales, de doble ingrés, on la dona i l'home tenen ocupacions qualificades. De manera que la inactivitat laboral o el baix nivell d'estudis entre les persones

majors de 50 anys són factors que apareixen relacionats amb la reproducció dels rols i els estereotips tradicionals de gènere.

La irrupció de la crisi de la COVID-19 introdueix un nou escenari amb escenografies inèdites fins al moment. El confinament domiciliari de la població, amb el tancament dels centres educatius, transforma les llars en teatres domèstics on hi tenen lloc escenes desconegudes abans de la pandèmia. Activitats com dormir, menjar, cuinar, netejar, cuidar, estudiar, entrenar, ballar o treballar, entre moltes altres, tenen lloc en un mateix espai. Les videotrucades es converteixen en la finestra d'accés a les relacions socials pròpies de l'àmbit laboral, familiar, educatiu o de lleure. Com si esperessin entre bambolines, les criatures apareixen enmig de les reunions virtuals alhora que la virtualitat esdevé un recurs essencial per cuidar emocionalment de les persones adultes dependents.

L'excepcionalitat del moment convida a conèixer què ha passat dins de les llars més enllà de les imatges que circulen per les xarxes socials i els titulars mediàtics que inspira el confinament. L'interès analític per entrar a mirar de portes endins té el seu focus d'atenció en el teletreball, una de les paraules que més ressona durant el temps acumulat de pandèmia. El treball a distància en una situació de confinament emergeix com una realitat sobrevinguda de la qual se'n poden extreure lliçons útils per avançar cap a la igualtat. Des d'aquesta aproximació, sorgeixen un conjunt d'interrogants entorn de l'impacte del teletreball sobre la quotidianitat de les dones i els homes. En última instància, es planteja si el fet de treballar des del domicili particular reforça els rols tradicionals de gènere o bé afavoreix la corresponsabilitat.

El present llibre no pretén respondre a aquesta qüestió de forma unívoca, fita impossible si es parteix de la complexitat de les relacions socials. L'objectiu és anar més enllà del tòpic reiterat durant aquests mesos, "el teletreball ha vingut per quedar-se", per recollir els aprenentatges que la pandèmia brinda sobre el treball a distància. L'experiència del teletreball confinat representa una lliçó a tenir en compte a l'hora de pensar com s'ha de regular una modalitat que, des de la perspectiva de gènere, pot ser tant atractiva com arriscada. Tot plegat, sense oblidar el biaix de clas-

se social que acompanya la realitat del teletreball, una modalitat a la qual pot optar la mà d'obra més qualificada que configura el gruix de la classe mitjana.

Després d'aquesta presentació inicial, el primer capítol del llibre introdueix les bases històriques, teòriques i normatives per, més enllà de les obvietats socialment compartides, aprofundir en la relació que s'estableix entre el treball i el gènere. En primer lloc, es traça el recorregut que dibuixa la història del treball a domicili fins el teletreball confinat. En segon lloc, s'apunten algunes referències conceptuais que ajuden a entendre la matriu de realitats socials que s'amaguen darrere del fet que suposa treballar des de casa. I, en tercer lloc, s'aborden els referents legals que converteixen una realitat invisible en una norma social.

A partir d'aquí, i abans d'entrar dins de les llars confinades, el següent capítol ofereix una aproximació quantitativa al teletreball entès com la modalitat que fan les persones assalariades que es troben fora del centre de producció i utilitzen les tecnologies de la informació i la comunicació. Per conèixer el significat atribuït a allò que es fa, primer és necessari saber qui ho fa. Les dades estadístiques, malgrat els límits trobats, ajuden a dimensionar i caracteritzar el teletreball, una realitat sobrevinguda fàcil d'identificar però difícil de definir.

Conegudes les xifres, el tercer i el quart capítols tenen l'objectiu de fer parlar les dades estadístiques des de l'experiència viscuda per les persones que han teletreballat durant la pandèmia en diferents circumstàncies. En aquest sentit, es posa veu al treball a distància realitzat en una situació de confinament a partir d'un conjunt d'entrevistes i grups de discussió. D'una banda, es presenten cinc situacions que, sense voluntat d'exhaustivitat, il·lustren el significat atribuït al teletreball confinat des de l'establiment de noves rutines que comporten processos de presa de decisió i negociació dins de les llars. D'altra banda, la reconstrucció del relat sobre l'experiència i les expectatives d'aquest teletreball confinat permet assenyalar desigualtats, mites i certes entorn d'una mateixa situació viscuda de manera diferent. Malgrat l'excepcionalitat de la seva experiència, la descripció dels conflictes quotidians viscuts i la identificació de les expectatives

construïdes apunta als riscos i a les oportunitats del teletreball des de la perspectiva de gènere.

En definitiva, al llarg de les properes pàgines es presenta un exercici reflexiu a partir dels aprenentatges que la situació de pandèmia brinda entorn del teletreball i el gènere. Més enllà de les obvietats, l'argument principal alerta del risc de feminitzar el teletreball com una falsa solució per a la conciliació, alhora que assenyalava l'oportunitat que representa per fomentar la corresponsabilitat dels homes dins de les llars. El mateix títol del llibre, *Que teletreballin ells*, recull la proposta que s'hi fa per aprofitar aquesta oportunitat. Una proposta que s'inspira en el criteri que el rector de la Universitat d'Oslo va defensar per dissenyar el pla de retorn al treball presencial després del període de confinament.

Curt Rice (@curtrice) (2020, Maig 15):

I recently suggested that the criteria for a gradual return to the office could include gender-equality perspectives. Women do more unpaid work at home; maybe they should get to come back to the office first. #genderequality #Feminism #COVID (Tuit). Twitter.

(<https://twitter.com/curtrice/status/1261363766609932288?s=03>)

## AGRAÏMENTS

Aquest llibre s'ha escrit a quatre mans però ha estat possible gràcies al treball i la implicació de més persones. En primer lloc, cal mencionar la Paula Arboix i la Mireia Riera, que han format part de l'equip d'investigació del projecte *Impacto de Género del teletrabajo y rutinas de confinamiento: más allá de lo obvio (IGETECO)* finançat pel Fondo Supera COVID-19 Banco Santander-CRUE-CSIC. Així mateix, cal agrair al Sergi Porcel i a la Irene Cruz, que investiguen des de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, la seva participació en la fase quantitativa del mateix projecte. En segon lloc, mencionar les persones implicades en fomentar la línia de recerca que pren com a punt de partida el llibre que, entre altres, inclou el cofinançament per part de l'Ajuntament de Barcelona de l'estudi *Els canvis en els usos del temps i la transformació dels hàbits quotidians*. En tercer lloc, cal agrair a totes les persones que des del seu anonimats han participat en les entrevistes i els grups de discussió que integren la base empírica del manuscrit. La seva generositat per compartir vivències, sensacions i pensaments ha estat fonamental; sense els seus relats la reflexió no seria possible. Finalment, agrair l'ajut inestimable de la Isabel Hernández de la Rosa que, des del seu càrrec com a gestora de projectes del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball de la UAB, també ha fet de lectora, correctora, editora i moltes coses més, difícils de plasmar amb les paraules.



## CAPÍTOL 1

### DEL TREBALL A DOMICILI AL TELETREBALL CONFINAT

Al punto salió rápidamente del dormitorio o cuchitril contiguo una mozuela de hasta trece años, desgredada, con el incierto andar de quien acaba de despertarse bruscamente, sin más atavíos que una enagua de lienzo y un justillo de dril, que adhería a su busto, anguloso aún, la camisa de estopa. Ni moró la muchacha al señor Rosendo, ni le dio los Buenos días; atontada con el sueño y herida por el fresco matinal, que les mordía la epidermis, fue a dejarse caer en una silleta, y mientras el barquillero encendía estrepitosamente fósforos y los aplicaba a las vírutas, la chiquilla se puso a frotar con una piel de gamuza el enorme cañuto de hojalata donde se almacenaban los barquillos.

*(La Tribuna, 63-64)*

Sí. Jo m'aixecava, doncs, a les set. M'agafava l'ordinador, me'l posava al menjador, perquè el meu company seguia dormint, que no estava pel tema. I jo, doncs, treballava de les set i mitja fins a les onze, bé, no, nou i mitja, deu, que s'aixecaven els nens. Feia l'esmorzar, que és escalfar la llet i ja està. I després, quan jo ja veia, doncs, que ells estaven una miqueta més actius, cap a les onze i mitja o així, els feia fer els deures. Els deixava, doncs, obrir una altra finestra en el meu ordinador, o compartien ells dos l'ordinador, i feien la seva feina. Però, clar, has d'estar per ells. Jo treballava, però estava per ells. Després fer el dinar. Quan va venir ma mare, ja això del dinar ja estava arreglat. Però... (Veus de fons.) I després del dinar... Jo a tot això seguia treballant... (Apareix un nen a la pantalla.) És el meu fill (riu). I, després de fer el dinar, jo seguia treballant, ells ja havien acabat la seva feina, i acabava igual de treballar, perquè vas amb l'angoixa que no he fet el suficient, doncs, igual fins a les vuit. I després ja, doncs, quedava una miqueta alliberada, a fer el sopar i ja està. Bé, ens n'anàvem a dormir, doncs, tampoc molt cansats, perquè físicament no fèiem... Jo esgotadíssima, eh?, jo esgotadíssima i..., igual me n'anava a dormir a les onze, onze i mitja.

(Dona, tècnica, teletreball, cura criatures i adults)

Més de cent cinquanta anys separen aquests dos fragments que reflecteixen la quotidianitat del treball de les dones a casa. El pas del temps no és suficient per dibuixar dos escenaris i dues protagonistes diferents. La realitat social que s'hi descriu fa referència a un mateix escenari, el treball a casa, i una mateixa protagonista, la dona. Es tracta d'una realitat que pren la forma del context sociocultural on esdevé: el treball a domicili d'una cigarrera al segle XIX narrat per Emilia Pardo Bazán i el teletreball obligat d'una tècnica de l'administració pública durant la situació de confinament a l'inici de la pandèmia COVID-19. Malgrat les diferències evidents entre les protagonistes de les dues escenes pel que fa a les condicions de vida, comparteixen el fet d'estar atrapades i esgotades pel treball a casa. El seu cas no és anecdòtic. El treball a domicili ha format part de la vida quotidiana de moltes dones des del segle XVIII fins a l'actualitat.

De la vida quotidiana de la cigarrera a la rutina de confinament de la tècnica de l'Administració pública emergeix un recorregut que sembla traçar una història d'anada i tornada on el treball realitzat per moltes dones persisteix invisible. D'una banda, la història de l'Amparo, la protagonista de *La Tribuna*, reflecteix el procés d'emancipació de les dones obreres que transiten del treball a preu fet dins de casa a la precarietat de la jornada laboral de la fàbrica. D'altra banda, la història de la tècnica recull l'experiència d'aquelles dones a les que la pandèmia de la COVID-19 ha reclòs a la llar, on vida i feina s'han fusionat en un mateix espai. Tal com passa amb el treball a domicili de generacions anteriors, l'experiència femenina del teletreball confinat està marcada per les fronteres difuses entre l'esfera de la producció i l'esfera de la reproducció. La situació de confinament, amb l'obligatorietat de treballar a distància, quan és possible, el tancament de les escoles i la dificultat per externalitzar el treball domèstic fa emergir un escenari tan inesperat com inèdit al segle XXI, però amb clars antecedents que es remunten al segle XVIII.

En canvi, el treball a casa dels homes és una realitat històricament menys present en la quotidianitat masculina, però més visible i prestigiosa en comparació a les dones. Tot i que els homes també treballen a preu fet dins de la llar, com el senyor Rosendo